

ATATÜRK'ÜN HİMAYESİNDE KURULAN TÜRK MAARİF CEMİYETİ (1928-1933)

Mevlüt Çelebi*

Özet

“Cumhurbaşkanı olmasaydım, Millî Eğitim Bakanı olmak isterdim” sözü, Atatürk'ün eğitime verdiği önemi göstermesi bakımından anlamlı bir sözdür. Daha Millî Mücadele devam ederken, Sakarya Meydan Muharebesi'nin en kritik günlerinde Maarif Kongresi'nin toplayan Atatürk, zaferden sonra da eğitimin yaygınlaşması için inkılaplar yapmıştır.

Atatürk'ün himayesinde ve Başvekil İsmet Paşa'nın başkanlığında 31 Ocak 1928 tarihinde Ankara'da kurulan Türk Maarif Cemiyeti'nin amacı genel olarak eğitimin yaygınlaşmasını sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmek için cemiyet; eğitim imkanı bulamayan fakir öğrencileri ücretsiz olarak okutmuş, yurtlar açmış ve yabancı okulların etkinliğini azaltmıştır. Devrin önde gelen isimlerinin de üye olarak bulunduğu cemiyet; İzmir, İstanbul, Mersin, Bursa, Konya gibi Türkiye'nin dört bir yanında şubeler açmıştır. İlk adı “Türk Maarif Cemiyeti” olan derneğin adı 1936 yılında bir süre “Türk Kültür Cemiyeti” olarak değiştirilmiştir. Cemiyet; Haziran 1946'dan beri “Türk Eğitim Derneği” adı altında, Türk eğitiminin çağdaşlaşması ve yaygınlaşması yönündeki faaliyetlerine devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Eğitim, Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği, Türkiye Cumhuriyeti,*

Abstract

The Turkish Education Association founded by protection of Atatürk
(1928-1933)

Education was important for Atatürk, who was founder of the Turkish Republic. He made some revolutions for modernization in education in Turkey.

The Turkish Education Association was established on 31 January 1928 by protection of Atatürk and by chairmanship of İsmet İnönü. Aim of this association was to found new schools, and student dormitories and help to poor students. Association organized lotteries for the helping Center of Turkish Education Association was Ankara. But, association's branches also were founded in İstanbul, İzmir, Bursa, Konya and Afyon cities.

Key words: Turkey, Education in Turkey, Atatürk and education, Turkish Education Association

* Celâl Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi.

GİRİŞ

Modernleşme tarihinde eğitimi çağdaş düzeye getirmek bir zorunluluktur. Bir devletin ve toplumun eğitimini modernleştirmeden çağdaşlaşması mümkün değildir. Bu gerçek Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar tarafından da görülmüş ve daha Millî Mücadele döneminde bu yönde bir çabaya girişilmiştir. 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk İcra Vekilleri Heyeti'nin 9 Mayıs 1920 tarihli hükümet programında eğitime de yer verilerek, eğitimin çağdaş ve millî hale getirileceği belirtilmiştir. Bunu gerçekleştirmenin ilk adımı olarak 16-21 Temmuz 1921 tarihinde Maarif Kongresi toplanmıştır. İstiklâl Savaşı'nın en buhranlı dönemi olan 1921 yazında; bir yandan Yunan taarruzuna karşı direniş gösterilirken öte yandan da ülkenin eğitim politikasının belirlenmeye çalışılması pek çok bakımdan anlamlı bir harekettir. Uzun bir açış konuşması yapan Mustafa Kemal Paşa, eğitimden beklentilerini ve bu konuda gelecekte neler yapılacağına dair görüşlerini ifade ederek özetle şunları söylemiştir:

“Asırların mahmul olduğu derin bir ihmâl-i idarînin bünye-i devlette vücuda getirdiği yaraları tedavi için masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lazımdır.

Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarih-i tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsaf-ı fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i millîye ve tarihimizle mütenasip bir kültür: kast ediyorum.

Çocuklarımızı ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile, hakkı ile, birliği ile tearuz eden bilumum yabancı anasırla mücadele lüzumu ve efkar-ı millîyeyi kemal-i istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir. Yeni neslin bütün kuvâ-yı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetin zerki mühimdir.”¹

Zaferden sonra, “İşte memleketi kurtardınız, şimdi ne yapmak istersiniz?” diye soran bir arkadaşına; “Maarif Vekili olarak millî irfanı yükseltmeye çalışmak en büyük emelimdir”² cevabını veren Mustafa Kemal Paşa, eğitim konusunda pek çok konuşma yaparak, yeni dönemin eğitim hedefini çizmiştir. Atatürk'ün eğitime ilgi göstermesinin iki temel nedeni; eğitimin kalkınma hareketindeki yeri ve cumhuriyeti koruyacak yeni nesilleri yetiştirme gereği idi. Onun için Gazi; geleneksel eğitim sistemini yetersiz

¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, -II-, (1906-1938), (4.Bsk.), Ankara, TTK Yay., 1989, 19-21.

² Tarih IV, İstanbul, Devlet Matbaası 1931, 246-247.

bularak eleştirirken değiştirilmesini istediği bu sistemin yerine konulacak yeni eğitim sisteminin temel ilkelerini tespit etmiştir.³

Okullarda okutulmak amacıyla hazırlanan resmi Tarih kitabında Cumhuriyetin eğitim politikasının amaç ve esasları şöyle sıralanmıştır:

- 1- Milliyetçi, halkçı, inkılâpçı, laik cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek,
- 2- İlk tahsili fiilen umumileştirmek, dağda yalnız yaşayan küçük çobana kadar bütün vatandaşlara okuyup yazma öğretmek,
- 3- Yeni nesilleri bütün tahsil derecelerinde umumiyetle ameli ve bilhassa iktisadi hayatta âmil ve muvaffak kılacak bilgilerle teçhiz etmek,
- 4- Cemiyet hayatında, dünya veya ahret cezaları korkusundan doğan ahlâk yerine 'hürriyet' ve 'nizam'ın telifine istinat eden hakiki ahlâk ve fazileti hâkim kılmak,
- 5- Bu dört ana esasa dayanan cumhuriyet maarif ve terbiyesinin umumi hedefi: "Türk milletini medeniyet safında en ileri götürmek ve yeni nesilleri Türk olmak haysiyetinin istilzam ettiği bu gayeye en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmektir."⁴

Başta 3 Mart 1924 günü kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunuyla Türk eğitimi millî, laik ve çağdaş bir hal getirilmiştir. Atatürk önderliğindeki eğitim devresini üç ayırmak mümkündür: Mevcudu sürdürme ve yürütme devresi, (1920), yeni eğitim ilkelerine göre yapılacak reformlara hazırlanma devresi (1921-1923) ve Cumhuriyet esaslarına göre kökten değişikliklerin uygulanması. Cumhuriyet eğitiminin hamle ve kökten değişme dönemi (1924-1936)⁵.

A-Türk Maarif Cemiyeti'nin Kuruluşu

Devletin yanı sıra zengin vatandaşların da eğitim işine el atmasının somut bir örneği olan Türk Maarif Cemiyeti'nin kuruluşuna zemin oluşturan gelişme, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Kasım 1925 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açarken yaptığı konuşma olmuştur. Maddi durumu iyi olan vatandaşların, eğitime muhtaç çocuklara yardım etmelerini tavsiye eden Gazi'nin aşağıdaki sözleri, böyle bir derneğin kurulmasının ilk adımı olarak kabul edilmektedir:

"Büyük Millet Meclisinin ve Hükümet-i Cumhuriyenin âzâmi vesait ve gayreti sarf ettiği müsellemlerle beraber, ilim ve tahsilin feyiz ve nuruna olan iştiyak-ı umumu tatmin edebilmekten henüz uzaktır. Önümüzdeki sene için devletçe yapılabilecek azâmi fedakârlığı rica ederken erbab-ı yesârdan olan vatandaşlarımıza da

³ Kemal Aytaç, "Atatürk'ün Eğitim Görüşü", *Atatürkçülük*, (İkinci Kitap), Genelkurmay Başkanlığı Yayını, İstanbul, 1984, 104-106.

⁴ *Tarih IV*, 260-261.

⁵ Hıfzırahman Raşit Öymen, "Cumhuriyet Eğitimi Geçişte Atatürk'ün Etkisi", *Atatürk Konferansları VI*, (1973-1974), Ankara, TTK Yay., 1977, 179.

şayan-ı himayet olan çocuklarımızı hususî teşebbüsleriyle okutup yetiştirmelerini ehemmiyetle tavsiye ederim.”⁶

Türk Maarif Cemiyeti'nin kurucuları ve resmi yayınları, derneğin kuruluşu için ilk adım olarak yorumladıkları bu konuşmadan sonra kamuoyuna yansıyan herhangi bir gelişme hemen olmamıştır. Ancak iki yıl sonra basında böyle bir derneğin kurulmakta olduğu haber verilmeye başlanmıştır. Tespitlerimize göre Türk Maarif Cemiyeti'nin kurulmakta olduğu Vakit gazetesinde 23 Aralık 1927'de yayınlanan bir haberle kamuoyuna duyurulmuştur. Bu habere göre 22 Aralık 1927 günü Maarif Vekili Necati Bey'in başkanlığında bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya eğitimle ilgisi olan şu isimler katılmıştır: İbrahim Alaaddin, İhsan Paşa, Ağaoğlu Ahmet, Refet, Ruşen Eşref, Zeki Mesut, Ferit Celal, Mehmet Âsım, Necmeddin Sadık, Nâfi Âtuf iştirak ettiler. Maarif vekaleti erkânından; Müsteşar Kemal Zaim, Yüksek Tedrisat Müdür-ü Umumisi Rüştü, Orta Tedrisat Müdür-i umumisi Cevat, İlk Tedrisat Müdür-i Umumisi Ragıp Nurettin, Talim ve Terbiye a'zâsından Avni ve Tevfik, Türk Ocağı Kâtib-i umumisi Hasan Ferit Beyler. Maarif Vekili Necati Bey, hususî ve gayr-ı resmi bir mahiyette olan bu toplantının gayesi hakkında izahat verdikten sonra görüşmelere geçilmiştir. Müzakerelerin sonunda Türkiye'de eğitimin yaygınlaştırılması için yalnız hükümetin çalışmasının yeterli olmadığı konusunda görüş birliği sağlanmıştır. Eğitim sahasında memleketin aydın kesiminin katılımıyla kurulacak bir cemiyet tarafından pek çok hizmetler yapılacağına karar verilmiştir. Bu cemiyet, eğitim sahasında çalışacak ve bu maksat için gelir kaynakları bularak mesela, öğrenci yurtları ve yabancı okullarla rekabet edecek hususî eğitim kurumları meydana getirecek ve yetenekli olduğu halde maddi durumları iyi olmayan öğrencilere destek vererek eğitimlerini tamamlamalarını sağlayacaktır. Varılan bu ortak noktalardan sonra şu kişilerden meydana gelen bir yürütme kurulu oluşturulmuştur. İhsan Paşa, Ağaoğlu Ahmet, İbrahim Alaaddin, Doktor Hasan Ferit, Refet, Ruşen Eşref, Zeki Mesut, Nâfi Âtuf, Necmeddin Sadık Beyler.

Yapılan ilk toplantının ardından oluşturulan heyet, kurulacak cemiyetin nizamnamesini hazırlamak için çalışmalarını hızlandırmıştır. Ankara'da 27 Aralık 1927'de Türk Maarif Cemiyeti'nin nizamnamesini hazırlamakla görevli heyet Erzurum Mebusu Nafi Âtuf (Kansu) Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Afyon Mebusu Ruşen Eşref (Ünaydın), Sivas Mebusu İbrahim Alaattin (Gövsâ), Edirne Mebusu Zeki Mesut (Alsan), Türk Ocakları Kâtib-i Umumisi Doktor Hasan Ferid Beylerin katıldığı toplantıda cemiyetin üyeleri, üyeliğe kabul şartları, cemiyetin gelirleri, merkez ve vilayet teşkilatı ve kongresi müzakere edildi.⁷ Bir yandan cemiyetin nizamnamesi hazırlanırken, diğer yandan da cemiyete kuruculuğu kabul edenlerle geniş katılımlı toplantılar yapılarak idarecilerin tespit edilmesi yoluna gidilmiştir. Türk Maarif Cemiyeti'nin kuruculuğunu kabul eden 200'ü aşkın kişi 31 Ocak 1928 günü Cumhuriyet Halk Fırkası'nda (CHF) ilk toplantısını yaptılar. Cemiyet kurucularından

⁶ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, -I-, (1919-1938), (4.Bsk.), Ankara, TTK Yay., 1989, 359.

⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Kânun-ı evvel 1927, 1,3, *Milliyet*, 28 Kânun-ı evvel 1927, 2. *Cumhuriyet*, 28 Kânun-ı evvel 1927, 2.

Türk Maarif Cemiyeti

Dr. Nurettin Ali, toplantıyı açarak, geçici başkan seçilmesini teklif etmiş ve başkanlığa Trabzon Mebusu Hasan (Saka), katiplikleri de Giresun Mebusu Hakkı Tarık (Us) ve Maarif Vekaleti Halk Terbiyesi Şubesi Müdürü Faik Reşit Beyler seçilerek müzakereler başladı.

Kuruculardan Erzurum Mebusu Nâfi Âtuf Bey, toplantının amacını ve Türk Maarif Cemiyeti'nin nasıl bir ihtiyaçtan doğduğunu, çalışmalarını hedeflerini anlattı. Nâfi Âtuf Bey, büyük şehirlere eğitim için giden gençlerin kendilerini himaye edecek bir teşkilat, barındıracak bir yurt bulamama yüzünden çektikleri sıkıntıları ve içinde kıvrandıkları ihtiyaçları sayarak, talebe yurtları üzerine dikkatleri çekti. Cemiyetin ilk iş olarak İstanbul ve Ankara'da böyle bir yurt açmaya teşebbüs edeceğini söyledi. Nâfi Âtuf Bey, cemiyetin; ailevi vaziyetler dolayısıyla tahsillerini tamamlamaya imkan bulamayan gençlere yardım edeceğini ve müstakbel neslin millî ve vatani terbiyesini ihlal eden yabancı okullarına gitmelerine gerek bırakmayacak mesleki ve özel okullar açmaya çalışacağını söyledi. Daha sonra konuşan Maarif Vekili Necati Bey de; "Türk Maarif Cemiyeti'nin memleket maarifi için büyük bir ihtiyacı karşılayacağını" belirtti. Verilen bir takrir üzerine; Reiscumhur Mustafa Kemal Paşa'nın cemiyeti himayesine almasını istirham, cemiyetin maksadını gerçekleştirmede tavsiyelerini almak ve kendisine ilk kurucuların bağlılıklarını arz etmek için bir heyet gönderilmesine karar verildi. Trabzon Mebusu Hasan Bey başkanlığında, Erzurum Mebusu Nâfi Âtuf ve İstanbul Mebusu Doktor Nureddin Ali (Berkol) Beyler Gazi'ye gönderilecek heyetine seçildiler. Ayrıca, cemiyetin genel başkanlığını kabul eden İsmet Paşa ve cemiyetin kuruculuğunu kabul eden TBMM Başkanı Kâzım ve Fevzi Çakmak Paşalara yazılı olarak şükranlarının bildirilmesine karar verildi.

Kurucular tarafından hazırlanan proje, cemiyetin nizamnamesi olarak ittifakla kabul edildi. Bundan sonra kurucular tarafından 30 kişilik genel merkez heyeti, on kişilik yedek üyeleri seçti. Genel Merkez Heyetine şu üyeler seçildi: Maarif Vekili Necati, Ağaoglu Ahmet, Yunus Nâdi (Abaloğlu), Siirt Mebusu Mahmut (Soydan), Erzincan Mebusu Safvet (Arıkan), Konya Mebusu Musa Kâzım (Onar), İstanbul Mebusu Nurettin Ali, Erzurum Mebusu Nâfi Âtuf, Afyon Mebusu Ruşen Eşref, Sivas Mebusu İbrahim Alaaddin, Afyon Mebusu Ali Haydar (Çerçel), Siyas Mebusu Necmeddin Sadık (Sadak), Giresun Mebusu Hakkı Tarık, Denizli Mebusu Haydar Rüşti (Öktem), Biga Mebusu Samih Rîfat, Şarkikarahisar Mebusu Mehmet Emin (Yurdakul), Balıkesir Mebusu İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) ve Mustafa Hayrettin (Karan), İstanbul Mebusu Hüseyin, Hüsnü (Kavalalı) İzmir Mebusu Osmanzade Hamdi, Bayezid Mebusu Halid (Bayrak), Edirne Mebusu Şakir (Kesebir), Maarif Vekaleti Müsteşarı Kemal Zaim, Talim ve Terbiye Dairesi Reisi Mehmet Emin, İstanbul Darülfünun Emmini Neşet Ömer, Şurâ-yı Devlet a'zâsından Mustafa Şefik, Türk Ocağı Kâtib-i Umumisi Hasan Ferid, İstanbul Mebusu İhsan Paşa, Matbuat Müdür-ü Umumisi Ercümend Ekrem, Diyarbakır Mebusu İshak Refet (İşitman), Çanakkale Mebusu Talat, Çorum Mebusu Mustafa (Cantekin), Kırklareli Mebusu Fuat (Umay), Sivas Mebusu Rahmi (Katoğlu), Adana Mebusu Hilmi (Uran), Talim ve Terbiye a'zâsından Avni, İhsan ve

Haydar.⁸ Bu toplantının yapıldığı ve önemli kararlar alındığı 31 Ocak 1928 günü Türk Maarif Cemiyeti'nin kuruluş günü olarak kabul edildi.

2 Şubat günü toplanan Türk Maarif Cemiyeti Umumi Merkez Heyeti, idare heyetini seçti. Buna göre; İdare Heyeti Başkanlığına Siirt Mebusu Mahmut, Başkan Vekilliğine Erzurum mebusu Nâfi Âtuf, genel sekreterliğe Sivas Mebusu İbrahim Alaaddin, üyeliklere de; Giresun Mebusu Hakkı Tarık, Sivas Mebusu Necmeddin Sadık, hesap işleri müfettişliğine Şûra-yı Devlet a'zâsından Mustafa Şefik seçilmiştir.⁹

Türk Maarif Cemiyeti'nin kuruluşunu destekleyen ve manevi başkanlığını memnuniyetle üstlenerek cemiyeti himayesine alan Mustafa Kemal Paşa da gelişmeleri yakından takip edip bilgi almıştır. Bu yüzden Cemiyeti temsilen Trabzon Milletvekili Hasan (Saka), İstanbul Milletvekili Nurettin Ali, Erzurum Milletvekili Nâfi Âtuf Beylerden oluşan heyeti 4 Şubat günü Mustafa Kemal Paşa, Çankaya'da kabul etti. Heyet, Gazi'den himaye istemiştir. Gazi, heyet maksadın hayırlı ve bu gibi hayırlı teşebbüsleri himayeyi tabi bulunduğunu söyleyerek, kurucuları tebrik ve cemiyetin başarılı olmasını temenni etmiştir.¹⁰

İdare Heyeti, Mustafa Kemal Paşa'nın desteğini de aldıktan sonra cemiyetin, kamu menfaatine çalışan cemiyetlerden sayılması için Şûra-yı Devlet'e müracaat etmeye ve bir beyanname yayımlayarak maksadını kamuoyuna duyurmaya karar verdi.¹¹

B- Cemiyetin Nizamnamesi

Cemiyetin bir nizamnamesinin hazırlaması gündeme gelince hızlı bir hazırlık süreci yaşanmıştır. Bu süreç sonunda hazırlanan Türk Maarif Cemiyeti'nin nizamnamesi ilk olarak Ayın Tarihi'nin Ocak-Şubat 1928 sayısında yayınlanmıştır. Biz

⁸ *Vakit*, 1 Şubat 1928, 1,6, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Şubat 1928, 1,4, *Milliyet*, 1 Şubat 1928, 2. "Türk Maarif Cemiyeti Nizamnâmesi", *Ayın Tarihi*, No:46-47, (Ocak-Şubat 1928), 3017-3019. *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu, (1928-1933)*, Ankara, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1933, 5, Zafer Toprak, "Ankara'nın İlk Özel Koleji 1928-1938", *Toplumsal Tarih*, sayı:105, (Eylül 2002), 55.

⁹ *Milliyet*, 3 Şubat 1928, s.2, "Türk Maarif Cemiyeti Nizamnâmesi", *a.g.m.*, 3025, *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu, (1928-1933)*, 6.

¹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Şubat 1928, 1, *Milliyet*, 5 Şubat 1928, 2,

¹¹ *Vakit*, 5 Şubat 1928, 3, *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Şubat 1928, 1. Şûra-yı Devlet Riyaseti Başvekalet'e gönderdiği 24 Nisan 1928 tarihli yazıda Cemiyetin talebinin kabul edildiğini şöyle bildirdi: Baş Vekalet-i Celiliyye: Türk Maarif Cemiyetinin menafi-i umumiyyeye hadim müessesatdan olduğunun tasdikine dair Maarif Vekaletinden makam-ı samilerine takdim olunub acele tetkik edilmek üzere Şûra-yı Devlete havale buyruilan 19 Şubat 1928 tarihli ve 1468 numaralı tezkere üzerine mezkur cemiyetin menafi-i umumiyyeye hadim müessesatdan olduğu hakkındaki mülkiye dairesinin heyet-i umumiyyeden müzeyyel mazbatası leffen takdim olundu efendim. Şûra-yı Devlet Reisi' Mehmet Muzaffer. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu, 18 57 68 3 030 13 01 57 68 3.

Türk Maarif Cemiyeti

de buradaki metni esas alarak ve özet halinde nizamnameyi değerlendireceğiz. 31 Ocak 1928 tarihinde Türk Maarif Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulduğu belirtilen nizamnamenin ikinci maddesinde amacı şöyle açıklanmıştır:

A-Memleket dâhil ve hâricinde irfan merkezlerinde Türk talebesine mahsus yurtlar tesis, idame ve himaye etmek.

B-Fakir düşerek yüksek tahsilini ikmale maddi imkan bulamayan zeki ve çalışkan talebeye tahsillerini bitirmek için tayin edilecek şerait dâhilinde muavenette bulunmak.

C-Türk çocuklarının ecnebi mekteplere müracaattan varestе kılacak asrî ihtiyaçlara muvafık mektepler vücuda getirmek ve cemiyetin maksatlarını temine mâtuf her nevi neşriyatta bulunmak.

Nizamnameye göre cemiyetin; Müessis, Faal, Yardımcı ve Hami olmak üzere dört türlü üyesi vardı. Müessislerle senede en az yirmi lira vermeyi deruhte edenler veya herhangi muavenet ve himayeye muhtaç bir çocuğu muayyen bir meslek ve maiyet sahibi etmek gayesiyle senede asgari yüz liralık bir tesisi cemiyete tahsis eden kadın erkek zatlar ile ilim ve fikirlerinden istifade edilmek üzere cemiyete kabul olunanlar kurucu üye olurlar. Cemiyete senede on lira vermediği taahhüt eden kadın erkek her Türk faal a'zâ olur. Cemiyete yıllık en az bir lira veren her kadın veya erkek yardımcı a'zâ olur. Cemiyete seneden hakden en az bin lira veya defaten beş bin lira veren veyahut bu kıymette emlak ve akar hibe eden veyahut herhangi muavenete ve himayeye muhtaç bir çocuğu muayyen bir meslek ve haysiyet sahibi etmek gayesiyle senede asgari bin lira veya bir defada verilmek üzere beş bin liralık bir tesisi cemiyete tahsis eden her Türk ile cemiyete mane'vi büyük yardım ve müzaheretleri görülen zatlar umumî merkez heyetinin kararı ve kongrenin tasdikiyle hamî a'zâ olurlar.

Cemiyetin tesis edeceği mektep ve müesseseler ile bunların dersane, kütüphane, laboratuvar ve saire gibi dâhilî teşkilâtı, kongre kararıyla, Türk hamî a'zânın adlarıyla tevsim ve ya bu zevatın adları cemiyet merkeziyle müesseselerine talik olunacak iftihar levhalarına tahrir edilebilir veyahut heykelleri cemiyet müesseselerine vaz olunacağı on birinci maddede dile getirilmiştir. On ikinci maddeye göre Cemiyet a'zâlarının Türk olması şarttır. Ancak yabancılardan cemiyetin maksat ve gayesi dâhilinde büyük muavenet ve müzaheretleri görülenlere kongre kararıyla fahri hamî a'zâ ünvanı verilebilir.

Cemiyete üye olacak kişilerin suç işlememiş ve kötü şöhrete sahip olmalarını şart koşan nizamnameye göre; taahhütlerini vermeyen, suç işleyen ve cemiyetin maksadına aykırı davranışlarda bulunan kişilerin üyeliklerine son verilecekti. Nizamnameye göre cemiyetin gelir kaynakları şunlardı: Üyelerin yıllık taahhütleri, cemiyete yapılacak aynı veya nakdî teberrular, cemiyetin emrine tahsis edilen nakdî ve aynı tesisler, Resmi veya hususî müesseselerin yardımları ve taahhütleri, cemiyetin emval, akar veya müesseselerin varidat ve emvalinin temettüleri ve cemiyetçe kanun

dairesinde tertip olunacak müsamere, temsil, piyango, konferans, konser ve emsali hasılatı. Menkul ve gayri menkul emvalinin veya müesseselerinin gelirleri ve cemiyetin yayınlarından elde edilecek gelirler.

Nizamnamenin 18-26. maddeleri cemiyetin teşkilâtını düzenlemiştir. Buna göre Türk Maarif Cemiyeti teşkilatı, kongre, umumî merkez heyeti ve icra heyetinden oluşmaktadır. Kongre, her üç senede bir defa Ankara'da Ocak ayının ilk haftası zarfında toplanır. Kongrenin ilk içtimasında en yaşlı a'zâ muvakkat reis ve en genç iki a'zâ da muvakkat kâtip vazifesinin ifa ederler. Nizamnameye göre kongrenin görevleri şunlardır: Genel merkez heyetinin raporunu müzakere etmek, encümenler vasıtasıyla cemiyetin idarî ve malî faaliyetlerini tetkik ve bir karara raptetmek, yeni teklifleri tetkik ve bir karara bağlamak, yeni üyeleri ve bütçeyi görüşerek karara bağlamak ve gerekirse nizamnamede değişiklik yapmak.

Nizamnameye göre umumî merkez heyeti Ankara'da her üç ayda bir toplanır. Genel merkez heyetinin vazifeleri şunlardır: İcra Heyetince her üç ay için verilecek mesai raporlarını ve hesap hulâsalarını tetkik ve tasdik etmek, lüzum gördüğü taktirde icra heyeti veya a'zâlarından her hangi birini üçte bir çoğunluk kararıyla ıskat ve yerine diğerini seçmek, hesap müfettişinin her üç ay için vereceği raporları tetkik ve tasdik etmek,

İcra heyeti umumî merkez heyeti tarafından biri icra reisi, diğeri reis vekili ve üçüncüsü kâtip-i umumî olmak üzere umumî merkez heyeti arasından intihap olunan zatlardan ibarettir. İcra heyetinin vazifeleri şunlardır: Cemiyetin bilcümle muamelâtını tanzim ve tedvir etmek, Muayyen vâkitle umumî merkez heyetinin her üç aylık toplantıya ait günlüğünü hazırlamak ve genel başkana tevdi etmek, Genel merkez heyetinin kararlarını tatbik ve infaz ve bunların neticeleriyle, faaliyet-i umumiyesini her üç ayda bir toplanan umumî merkez heyetine bir raporla bildirmek, Cemiyetin hükümet ve ait olduğu makamlar nezdinde mevcut işlerini takip ve intaç etmek.

Nizamnameye göre bütün seçimler gizli oyla yapılacaktır. Cemiyetin tesis tarihi olan gün cemiyetin bütün teşkilat ve mensupları için bayramdır. Cemiyetin üye ve himayesi altında bulunan öğrenci ve kurumların mensupları da aynı suretle birer rozet taşırlar.¹²

C-Cemiyetin Teşkilatlanışı

a-İstanbul

Türk Maarif Cemiyeti'nin 31 Ocak 1928 günü resmi olarak kurulmasından sonra Türkiye çapında teşkilatlanması için hazırlıklara başlandı. İstanbul'da Türk Maarif Cemiyeti'nin şubesini kurmak üzere Ankara merkez tarafından Sivas Mebusu

¹² "Türk Maarif Cemiyeti Nizamnamesi", a.g.m., 3019-3025.

Necmeddin Sadık Bey görevlendirilmiştir.¹³ İstanbul'da yapılan çalışmalar sonucunda Türk Maarif Cemiyeti'nin İstanbul Mümessillğine Cevdet Kerim (İncedayı) Bey seçilmiştir.¹⁴ İstanbul şubesi için Maarif binasında ayrılan yerde 26 Şubat 1928'den itibaren çalışmalarına başlamıştır.¹⁵

İstanbul şubesini kurmak ve diğer ilçelerde de teşkilat yapmak amacıyla bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantının açılış konuşmasını yapan Necmeddin Sadık Bey, cemiyetin amacı ve yapacağı çalışmaları anlatmıştır. Daha sonra gündemdeki maddelere geçilmiş ve İstanbul 14 bölgeye ayrılmıştır. Cemiyetin İstanbul şubesi için gelir kaynakları da görüşülmüş ve bu konuda şu karara varılmıştır: Ulaşım araçlarının ücretlerine ayda bir cuma günü kırk para zam yapılması, tekel idarelerindeki cezalardan bir hisse tefrik ettirilmesine, hususi idare ve belediye bütçelerinden tahsisat alınmasına, sinema, tiyatro gibi eğlence mahallerinden senede bir gün zam suretiyle menfaat temin ettirilmesi.¹⁶ İstanbul heyetinin 4 Mart günü yaptığı sonraki toplantıda İstanbul'un 14 bölgesini şu şekilde tespit etmiştir: Bayezit, Fatih, Bakırköy, Çatalca, Beyoğlu, Yeniköy, Kemerburgaz, Üsküdar, Anadolu Hisarı, Kartal, Mahmut Şevket Paşa, Şile ve Adalar. Bu bölgelerin sınırları belediye dairesiyle mülki kaza ve nahiye hudutlarıdır.¹⁷

Sonraki dönemde bu bölgelerde cemiyetin süratle teşkilatlanması sağlanmıştır. İstanbul bölgesinde teşkilatlanmasını ilk önce tamamlayan Kadıköy olmuştur. 11 Mart günü toplanan Kadıköy heyeti Müderris Hamdi Suat Beyi başkanlığa seçmiştir.¹⁸ Bayezit ve Fatih bölgelerinin teşkilatlanması da 12 Mart günü tamamlanmış, Bayezit heyeti Şekip, Fatih heyeti de Ali Kamil Beyleri başkanlıklara seçmiştir.¹⁹ Bölgelerdeki teşkilatlanma çalışmaları birbirini takip etmiştir. 13 Mart günü de Üsküdar bölgesindeki teşkilatlanma tamamlanmış ve başkanlığa Vilayet Genel Meclisi a'zâsı Kadri Bey seçilmiştir.²⁰ 1 Nisan'da Kartal teşkilatı tamamlanmıştır.²¹ 3 Nisan günü Anadolu Hisarı'nda teşkilat yapılmış ve başkanlığa Hisar Belediye Başkanı Hasip Bey seçilmiştir. Aynı gün Yeniköy teşkilatı da kurulmuş ve başkanlığa Halk Fırkası Mutemedi Tevfik Bey seçilmiştir.²²

İstanbul'daki bu teşkilatlanmanın dışında bazı dernekler de Türk Maarif Cemiyeti'ne iltihak etmişlerdir. Bunlardan birisi İkmal-i Tahsil Cemiyeti'dir. Cemiyetin idare heyeti, Türk Maarif Cemiyeti'nin maksatları arasında kendi amaçlarını da

¹³ *Milliyet*, 16 Şubat 1928, 4.

¹⁴ *Vakit*, 20 Şubat 1928, 1,4, *Milliyet*, 20 Şubat 1928, 4.

¹⁵ *Milliyet*, 27 Şubat 1928, 3.

¹⁶ *Cumhuriyet*, 29 Şubat 1928, 1.

¹⁷ *Vakit*, 5 Mart 1928, 1-2, *Milliyet*, 5 Mart 1928, 1-2,

¹⁸ *Milliyet*, 12 Mart 1928, 3.

¹⁹ *Cumhuriyet*, 13 Mart 1928, 1.

²⁰ *Milliyet*, 14 Mart 1928, s.1.

²¹ *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1928, 2.

²² *Vakit*, 4 Nisan 1928, 2, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1928, 2.

gördüklerinden, Türk Maarif Cemiyeti'ne iltihakına katılmaya karar verdiklerini bildirmişlerdir.²³ Harp Okulu,²⁴ Şark Demiryolları'nın memur ve çalışanlarıyla Yeşilköy nahiyesinin Safraköy halkı da, köylerinin cemiyete kurucu üyeliğe kabullerini talep etmişlerdir.²⁵

b-İzmir

Türk Maarif Cemiyeti'nin İzmir şubesini kurma görevi zührevi hastalıklar uzmanı Doktor Cevdet Fuat Bey'e verilmiştir.²⁶ Cevdet Bey'in yoğun çalışmaları sonucunda; bir İzmir gazetesi olan Ahenk'in 20 Mart 1928'de yazdığına göre "Türk Maarif Cemiyeti İzmir teşkilatı derdest-i ikmaldir." Sonraki dönemde yapılan toplantılarda heyetin seçilmesiyle uğraşıldı. Türk Maarif Cemiyeti İzmir Şubesi Heyet-i Faalesi şu şekilde tespit edilmiştir: Edebiyat Muallimi Esat Bey, Bey Ticaret Odası Reisi Balcızoade Hakkı, Erkek Muallim Mektebi Müdürü Hikmet Bey, Belediye Reisi Hulusi Bey, Tayyare Cemiyeti Muhasebecisi Durmuş Bey, Muallim Mektebi Müdürü Refet Kız, İş Bankası İkinci Müdürü Sezai, Kız Lisesi Müdiresi Şehma Hanım, Ahenk Başmuharriri Şevki Bey, Kimya Muallimi Selahaddin, Anadolu gazetesi Mesul Müdürü Turgut, Borsa Reisi Ferid, Maarif Müdürü Fuat, Erkek Lisesi Müdürü Midhat, Bakteriyolog Memduh, Muallim Necati, Riyaziyat Muallimi Nazmi.²⁷

Maarif Cemiyeti İzmir Şubesi heyeti 27 Martta yaptığı toplantıda vilayet heyet-i faalesini seçmiştir. Belediye Reisi Dr. Hulusi, Ahenk Başmuharriri Şevki, İş Bankası İkinci Müdürü Sezai, Anadolu gazetesi mesul müdürü Mustafa Turgut, Tayyare Cemiyeti Müdürü Durmuş heyet-i faaleye seçilmişlerdir. Aynı zamanda İzmir, Karşıyaka, Bornova, Seydiköy mıntika heyetleri de seçildi.²⁸ İzmir çevresindeki teşkilat kurma çalışmaları Nisan ayında tamamlanmak üzereydi. Bu tarihe kadar Urla, Çeşme, Menemen, Bergama, Kemal Paşa ve Tire'de teşkilat yapılmış ve diğer kazalar için de lazım gelen teşebbüse girişilmiştir.²⁹ Türk Maarif Cemiyeti için Aydın, Manisa ve civar vilayetler genel meclislerince teberruat faslından oldukça mühim meblağ ayrılmıştır.³⁰

İzmir merkezdeki heyet 1930'a kadar görevde kalmış, bu tarihte değişmiştir. Bu tarihten sonra İzmir Türk Maarif Cemiyeti Başkanlığına 1930'da Erkek Muallim Mektebi Tedris Usulü öğretmeni Raşit Bey getirildi. 1932 yılı aralık ayına kadar mümessillik suretiyle idare edilmekte olan cemiyet, bundan sonra mahalli idare tarafından idare edilmesi kabul edildi. 2 Aralık 1932 günü yapılan seçimlerle idare

²³ *Milliyet*, 11 Mayıs 1928, 4.

²⁴ *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1928, 2.

²⁵ *Milliyet*, 14 Haziran 1928, 3.

²⁶ *Hizmet*, 13 Mart 1928, 2.

²⁷ *Ahenk*, 22 Mart 1928, 2, *Anadolu*, 23 Mart 1928, 2, Sadiye Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 2002, 418.

²⁸ *Anadolu*, 28 Mart 1928, 1, *Hizmet*, 28 Mart 1928, 2.

²⁹ *Ahenk*, 29 Nisan 1928, 2.

³⁰ *Ahenk*, 16 Mayıs 1928, 2.

Türk Maarif Cemiyeti

heyeti seçildi: Erkek Muallim Mektebi Müdürü Refet, Kız Muallim Mektebi Müdürü Sabiha Hanım, Muallim Kemal Şakir, Eski Borsa Komiseri Kemal görev almışlardır.³¹

c- Diğer Bölgelerde Şubeler Açılması

Ankara merkezli olarak kurulan Türk Maarif Cemiyeti, kuruluşunu tamamladıktan sonra Türkiye genelinde şubeler açmak için de planlar yapmıştır. Kurulardan kısa bir süre sonra Cemiyet; Konya'ya Avukat Şaban'ı, Edirne'ye Doktor Şükrü Fazıl'ı, Erzurum'a Sıhhiye Müdürü Şerif Bey'i, Bursa'ya Hisar Mektebi Müdürü Ömer Fevzi Beyi, Balıkesir'e Naci Bey'i mümessil olarak tayin etmiştir.³²

1933 yılı itibarıyla Türk Maarif Cemiyeti, ülkenin büyük bir kısmında idare heyetleri veya mümessillikler tarafından temsil edilmektedir.

Mahalli idare heyetleri kurulan iller şunlardır: Adana, Bursa, Gaziantep, İstanbul ve İzmir. Mümessillikle temsil edilen iller de şunlardır: Afyonkarahisar, Aksaray, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bilecik, Çanakkale, Çorum, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Niğde, Samsun, Trabzon, Yozgat ve Zonguldak.³³

D- Cemiyetin Faaliyetleri

a-Yurtlar

Maarif Cemiyeti İstanbul'da teşkilatlandıktan hemen sonra bir öğrenci yurdu açmak için girişimde bulunmuştur. Cemiyeti İstanbul'da kurmakla görevlendirilen Necmeddin Sadık Bey, verdiği demeçte İstanbul'da ilk iş olarak bir yurt açacağını belirterek şunları söylemiştir: "Evvvela İstanbul'da bir talebe yurdu teşkil edeceğiz. Şimdiye kadar pek mahdud olan Darülfünun ve yüksek okul talebesinin hali malumdur. Darülfünun talebesinin büyük kısmı sefil ve perişan bir haldedir. Bir çoğu medrese koşullarında yatıp kalkıyor. Bunları nazar-ı dikkate alarak bütün konfor tesisatını havi bir yurt yapacağız. Bu yurdu bu sene yapacağımızı ümit ediyorum."³⁴

Necmeddin Sadık Bey'in "ümidi" gerçekleşmiş ve Türk Maarif Cemiyeti'nin İstanbul'da tesis ettiği yurt 15 Kasım 1928'de Maarif Vekili Necati ve Vasıf Beyler

³¹ Sadiye Tutsak, *a.g.e.*, 419.

³² *Son Saat*, 20 Mart 1928, 1. Nizamname gereğince üye sayısı 25'i geçince bir idare heyeti oluşturmak gerektiğinden, Bursa'da temsilciliği 31 Mart 1931'e kadar yürüten Ömer Fevzi Bey ayrılmış ve yerine şu idare heyeti seçilmiştir: Namık Kemal (Avukat), Necati (Ülgen) (Erkek Lisesi Müdürü), Cemal (Kız Öğretmen Okulu Müdürü) Kemal (Caner) (Kız Lisesi Riyaziye Öğretmeni), Refet Ülgen, *Türk Maarif Cemiyeti (1928-1940) Çalışmaları ve Yaptıkları Yardımlar*, İstanbul, Marifet Basımevi, 1940, 205. *Türk Maarif Cemiyeti, Bursa Kız Lisesi ve Mahalli Teşkilatı*, İstanbul, Maarif Bas., 1937, 22.

³³ *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu 1928-1933*, Ankara, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933, 35.

³⁴ *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1928, 1.

tarafından açılmıştır. 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren öğrenci kabul edilmeye başlanan yurda sadece üniversite ve yüksek okul öğrencileri alınmıştır. Yatılı kalan öğrencilerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak donanımına sahip olan yurda kütüphane, konferans ve okuma salonları da bulunmaktaydı. Atatürk, 23 Aralık 1930'da beraberinde Başvekil İsmet Paşa (İnönü) da olduğu halde yurdu ziyaret etmiştir. Yurdu inceleyen Mustafa Kemal Paşa, öğrencilerle de görüşerek bilgi almıştır.³⁵ İstanbul Talebe Yurdunda kalan öğrenciler Anadolu'nun değişik bölgelerinden gelmişlerdi. Hatta bunların içinde dış Türklere gelen öğrenciler de vardı. 1928-1929 öğretim yılından 1933-1934 öğretim yılına kadar geçen zaman zarfında Konya, Adana, İzmir, İstanbul, Erzurum, Eskişehir, Trabzon, Ankara, Urfa, Bursa ve diğer illerle dış Türklere gelen toplam 960 öğrenci kalmıştır.³⁶ Türk Maarif Cemiyeti İstanbul Çatalca'da 18 Kasım 1932'de bir erkek yurdu açmıştır.³⁷

Türk Maarif Cemiyeti'nin İstanbul Bölge Temsilcisi Cevdet Kerim Bey'in açıklamasına göre cemiyetin İstanbul şubesi işe başladıktan sonra geçen 10 ay içinde şunları yapmıştır: 1- Geçen ders yılı başlangıcında taşradan tahsile gelen 500'den fazla çocuğa ikametgah bulmuş, muhtelif okullara yerleştirilmelerini temin etmiştir. 2- İstanbul mülhakatından zeki ve fakir 5 talebe seçilerek gece mekteplerinde tahsil ettirilmiştir. 3- Avrupa'da hukuk tahsilinde bulunan bir gence yardım etmiş, on talebeye de büyük muavenetlerde bulunmuştur. 4- Beynelmilel talebe birlikleri kongresine giden heyetimize nakden yardım etmiştir. 5- Kadırga'daki talebe yurdunu açmıştır.³⁸

Türk Maarif Cemiyeti, Ankara'da, Ankara Lisesi'ne giden öğrencilere mahsus olmak üzere Kasım 1930'da cemiyetin Yenişehir'deki binasında bir yurt açılmıştır. 1931/32 öğretim yılında okulun bitişindeki bir bina yurt için kiralanmıştır. Ayrıca sonraki eğitim yılında, Halkevi ile işbirliği yapılarak Samanpazarı civarında 20 öğrencinin barındığı bir yurt daha açılmıştır.³⁹

Ankara'daki yurda kalan öğrencilerin rakamları şöyledir: 1928/29 öğretim yılında; tamamı parasız olmak üzere 72, 1929/30'da yine tamamı ücretsiz 85, 1930/31'de 15'i ücretli ve 91'i ücretsiz olmak üzere 106, 1931/32'de 24 paralı ve 96 parasız olarak 120 ve 1932/33'de 25'i ücretli ve 112'si ücretsiz olmak üzere 137 öğrenci kalmıştır. 1928-1933 döneminde Ankara'daki yurda toplam 520 öğrenci barınmıştır.⁴⁰

Bursa Talebe Yurdu, Vali Fatmâ Bey'in hizmetleri sayesinde 13 Eylül 1928'de açıldı. Cemiyetin, Bursa'da bir yurt açmaya niyet etmesi üzerine bu yurda her kazadan

³⁵ *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, 12.

³⁶ Refet Ülgen, *a.g.e.*, 188.

³⁷ Refet Ülgen, *a.g.e.*, 311.

³⁸ *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1929, 2.

³⁹ *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, 9.

⁴⁰ Refet Ülgen, *a.g.e.*, 100.

Türk Maarif Cemiyeti

ikişer parasız talebe almaya karar vermiştir. 18 Eylül 1928'de açılan yurdun ilk mevcudu, 20'si ücretsiz ve gerisi ücretli olmak üzere 75 öğrenci kalmıştır.⁴¹

Cemiyetin İzmir'de Haziran 1931'de başlayan⁴² yurt açma girişimi Eylülde sonuçlanmış ve Vali Kazım Paşa ve CHF'nın yardımlarıyla Eylül 1931'de açılmıştır. 1931/32 senesi ihtiyaçlarını karşılamak üzere başarılı bir piyango tertip edildiği gibi Bergama yatılı mektebinde bulunan 50 adet demir karyola yurt demirbaşına katılmıştır. 1931/32 ders yılında talebe mevcudu 17'si parasız olmak üzere 44 idi.⁴³ Sonraki yıllarda öğrencilerin yararına çeşitli eğlencelerin düzenlendiği⁴⁴ İzmir'de, gazetelere verilen ilanlarla da yurda öğrenci alınmaya çalışılmıştır.⁴⁵

İzmir yurdunda barınan öğrencilerin dökümü de şöyledir: 1931/32'de; paralı: 27, parasız: 17, toplam: 44. 1932/33'de; paralı: 22, parasız: 33, toplam: 55. 1933/34'de; paralı: 28, parasız: 47, toplam: 69. bu yıllar arasındaki toplam öğrenci sayısı ise 168'dir⁴⁶

b- Okullar

Türk Maarif Cemiyeti, derneğe bağlı okullar açmadan önce, zeki fakat eğitimini sürdürecektir kadar maddi gücü olmayan öğrencilere yardım etmiştir. 1928'de cemiyet, İstanbul'da bu şekilde 80 öğrenciyi yatılı okullara kaydettirmiştir.⁴⁷

Türk Maarif Cemiyeti, kendine bağlı olarak 1928 sonlarına doğru ilk olarak Ankara'da bir "Gazi Koleji" açmaya karar vermiştir.⁴⁸ Kolejin açılması biraz zaman almışsa da, cemiyet Ankara'da ilk olarak Yenişehir'de 1931 yılı öğretim yılında bir ana ve ilk kısmın birinci ve ikinci sınıfları açılmak suretiyle derslere başlanmıştır.⁴⁹

⁴¹ Refet Ülgen, *a.g.e.*, 201.

⁴² Yeni Asır gazetesi 16 Haziran 1931'de "Türk Maarif Cemiyeti bir yurt açıyor" şeklinde bir haber vermiştir.

⁴³ *Türk Maarif Cemiyeti İzmir Çalışmaları*, İstanbul, Marifet Basımevi, 1940, 3-4, *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, 14, Refet Ülgen, *a.g.e.*, 296.

⁴⁴ *Anadolu*, 5 Temmuz 1933, 3.

⁴⁵ 1933'de basına verilen bir ilan şöyledir: "Türk Maarif Cemiyeti İzmir Talebe Yurdu Kayıt Muamelesine başlamıştır. Senelik ücret 150 lira. Memur çocuklarına % 10 tenzilat vardır. Fazla izahat yurt müdürlüğünden alınmalıdır. Adres: Karantina Mektep Sok. No:5." *Anadolu*, 15, 22, 25, 29 Ağustos 1933.

⁴⁶ İzmir yurdunda kalan öğrenci sayıları ve yapılan masraflar için bakınız: *Türk Maarif Cemiyeti İzmir Çalışmaları*, 7.

⁴⁷ *Milliyet*, 15 Teşrin-i evvel 1928, 3.

⁴⁸ *Vakit*, 17 Teşrin-i sâni 1928, 1.

⁴⁹ *Cumhurbaşkanı Kamâl Atatürk'ün Yüksek Koruyuculuğu Altında Bulunan Türk Maarif Cemiyeti Ankara İlk ve Ortaokulları*, Ankara, Başvekalet Matbaası, 1935. (Kitabın orijinalinde sayfa numarası bulunmamaktadır.) *Türk Maarif Cemiyeti Üçüncü Kurultayı*, İstanbul, Marifet Basımevi, 1939, 17.

Cemiyetin, 8 Haziran 1932 günü yapılan idare heyeti toplantısında Yenişehir'deki ilk okulunu tam devreli bir ilk okul haline getirmeye ve binasını ona göre genişletmeye karar vermiştir.⁵⁰ İlk okul 1932/33 ders yılından itibaren beş sınıflı bir ilk okul açılmıştır. Ankara Orta Okulu, Ankara'daki okul genişletilerek okulun bir koleje getirilmesi amacıyla orta okulun birinci sınıfı açılmıştır.⁵¹

Cemiyetin Bursa şubesinin açılıp Türk Maarif Cemiyeti'nin burada bir kız lisesi açmasına karar verilince, uygun bir binaya sahip olan Amerikan Koleji binası düşünüldü. Amerikalılarla yapılan görüşmeler sonucunda bina bütün eşyasıyla ve az kira mukabilinde cemiyete devredildi. Müdür Fakihe Hanım'ın idaresinde 19 Eylül 1932'de tam teşkilatlı olarak açılan liseye Bursa'nın dışında İstanbul ve Anadolu'nun değişik yerlerinden öğrenciler geldi.⁵² Uludağ eteklerinde bulunan okulda öğrenciler için tenis, voleybol ve beyzbol sahalarının yanı sıra çok elverişli sebze ve meyve bahçeleri bulunuyordu. Yabancı dile büyük önem verilen okulda zengin bir kütüphane meydana getirilmiş ve isteyen öğrenciye az ücret karşılığında piyano ve keman dersleri verilmiştir. Bir de doktor bulunan okulda öğrencilerin sağlık durumlarıyla yakından ilgilenildiği gibi yemekler de doktor tarafından kontrol edilmiştir. Birinci sınıfa 12 yaşından küçük ve 16 yaşından büyük olmayan öğrenci alınmıştır.⁵³ Okulun resmi okullarla denkliği Maarif Vekaleti'nce kabul edilmiştir.⁵⁴ Bursa Kız Lisesi için de gazetelere verilen ilanlarla öğrenci alınmıştır.⁵⁵

Dönem itibarıyla sözü edilmesi gereken bir okul da, Eskişehir'de Ekim 1927'de Devlet Demiryolları tarafından açılan okul, Haziran 1932'de Türk Maarif Cemiyeti tarafından idare edilmeye başlanmıştır.⁵⁶

c- Cemiyetin Diğer Faaliyetleri

Türk Maarif Cemiyeti yurtlar ve okullar açmanın dışında da yardımlarda bulunmuştur. Yüksek okullarda okuyan öğrencilere lazım gelen yardımı ödünç olarak

⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Haziran 1932, 1.

⁵¹ *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, 17.

⁵² *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, 21.

⁵³ *Türk Maarif Cemiyeti Yönetkesinde Bursa Kız Lisesi*, Ankara, Başvekalet Bas., 1935. (Kitabın orijinalinde sayfa numarası bulunmamaktadır.)

⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1932, 6.

⁵⁵ Gazetelere verilen ilanlardan bir örnek şöyledir: "Türk Maarif Cemiyeti idaresinde leyli, nehari Bursa Kız Lisesi orta mektep ve lise sınıflarını havidir. Resmi liselere muadil olduğu Maarif Vekaleti'nce tasdik edilmiştir. Seçilmiş talim heyeti ve Amerika'dan getirilen terbiye mütehasısı tarafından tedrisatı idare olunur. Yabancı lisanların öğretilmesine bilhassa ehemmiyet verilir. Saf hava, sağlam gıda, nezih bir terbiye, iyi bir tahsil verilir. 15 Ağustostan itibaren bütün sınıflara leyli ve nehari talebe kabul edilir. Mektebin resmi katalogu ve kayıt kabul şartları talep üzerine gönderilir. Ücretlerde tenzilat yapılmıştır. Memur çocukları ve kardeşler için ayrıca tenzilat vardır. Fazla tafsilat için Bursa'da Kız Lisesi müdürlüğüne müracaat edilmelidir." *Anadolu*, 5 Eylül 1933, 8.

⁵⁶ *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, 28.

Türk Maarif Cemiyeti

vermiştir. Eğitim hayatını bitirdikten sonra öğrenciler, faizsiz olarak aldıkları borçları geriye ödemişlerdir. Türk Maarif Cemiyeti; kitap ve ders malzemelerini temin etmekte zorluk çeken fakir öğrencilere malzeme yardımında bulunmak, daha fakir durumda olanların çamaşır, ayakkabı gibi şahsi ihtiyaçlarını karşılamak, tatillerde ailelerinin yanına gidip dönecek maddi imkanı olmayanlara yol parası vermek gibi yardımlarda bulunmuştur. Kuruluşundan 1932'ye kadar cemiyet, 1577 öğrenciye 7.213 liralık nakit yardımında bulunmuştur.

Cemiyetin diğer sahalardaki faaliyetleri de şöyledir:

Millet Mektepleri: Türk Maarif Cemiyeti, Türk vatandaşlarına Latin alfabesini öğretmek için açılan Millet Mekteplerinde fahri olarak hizmette bulunmuştur. Cemiyet; Ankara ve diğer şube ve temsilcilikleri olan illerde 5.700 vatandaşa okuma-yazma öğretmiştir.

Dil Kursları: Cemiyet, yaz ayları hariç olmak üzere diğer aylarda devam etmek üzere Ankara'da Almanca, İngilizce ve Fransızca dil kursları açmıştır.

Öğrenci Kampları: Tatilleri kırlarda, deniz kıyılarında, açık havalarda geçirmek isteyip de bunu yapamayan öğrenciler için Türk Maarif Cemiyeti tarafından 1929 senesinde Keçiören'de bir kamp tesis edilmiştir.⁵⁷

Cemiyetin yaptığı yardımların özeti de şöyledir:⁵⁸

Yıl	İlaç Yardımı	Kitap, elbise yardımı	Para yardım ı	Yurtlarda parasız okuyanlar	Parasız ve yarı paralı okuyanlar	İaşe ve ihtiyacı karşılananlar
1930	5	35	25	500	40	605
1931	4	41	32	521	42	640
1932	6	38	22	621	42	729
1933	2	45	36	660	35	778

E- Cemiyetin Gelir Kaynakları

Cemiyetin kuruluş felsefesi, devlet kaynaklarının dışında bulunacak kaynakları eğitime aktarmak olduğu için, gelir kaynaklarını da ağırlıklı olarak devlet dışındaki menbalar oluşturmuştur.⁵⁹ Kuruluşundan itibaren gelir kaynakları bulma konusunda arayışlara giren cemiyete devlet yardım etmiştir. 22 Mayıs 1928 tarihinde verilen bir kararla cemiyetin okullar için defterler hazırlayarak ucuz fiyatla talebelere dağıtılmasına karar verilmiş ve Maarif Cemiyeti de bundan gelir elde etmiştir.⁶⁰ Cemiyet,

⁵⁷ *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, 33-34.

⁵⁸ Refet Ülgen, *a.g.e.*, 29.

⁵⁹ Bazı istisnaların olduğu da görülmektedir. Mesela İzmir'de cemiyete ilk etapta CHF 900 lira maddi yardımda bulunmuştur. İzmir vilayet Umumi Meclisi de 2000 lira yardım etmiştir. *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, 14.

⁶⁰ *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1928, 2.

Mevlüt Çelebi

Başbakanlığa müracaat ederek resmi ilanların yayınlanmasına tavassut hakkının cemiyete verilmesini talep etmiştir. 20 Temmuz 1931'de kabul edilen bu teklifle cemiyet önemli bir gelir kaynağına daha sahip olmuştur. Bu karardan sonra Ankara, İstanbul ve İzmir'de "Türk Maarif Cemiyeti İlan İşleri Bürosu" isimli bürolar açılmıştır.⁶¹ Sonraki dönemde Türkiye'nin hemen hemen bütün şehirlerinde eşya piyangoları tertip edilerek cemiyete önemli bir gelir elde edilmiştir.⁶²

Cemiyetin başka bir gelir kaynağı da düzenlenen eğlencelerdir. Kimi zaman basına da yansıyan balolar verilmiştir.⁶³ Bunlardan bazılarında Atatürk de katılarak cemiyete verdiği desteği göstermiştir.⁶⁴ Elimizde cemiyetin gelir kaynakları hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Yıllar itibarıyla cemiyetin gelir-gider dengesi şöyledir:⁶⁵

Yıllar	Bütçede Mevcut	Tahsil Edilen	Sarf Edilen	Merkez Maaşları
1928	26.677	26.677	24.022	3156
1929	52.360	52.647	50.349	2074
1930	62.235	52.637	44.265	1974
1931	115.698	115.200	116.800	2591
1932	147.704	133.195	130.195	3553
1933	136.455	132.500	130.500	2012

Aynı döneme ait olarak gelirlerin kaynakları da şöyledir:⁶⁶

Gelirler	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Aidat	1.000	3.000	3.000	10.200	6.000	750
Yardımlar	5.000	10.000	8.000	10.000	14.200	11.000
Eşya Piyangosu	-	-	-	28.500	25.000	22.500
Resmi İlanlar	-	2.000	2.000	4.333	2.095	2.000
Kitap, Rozet, Defter	5.000	5.000	5.000	10.102	8.200	5.400
Müsamere ve Balo	2.500	2.000	2.000	3.500	500	3.000
Muhtelif Gelirler	9.580	10.647	10.235	11.700	18.500	38.040
Yurtların Geliri	3.597	15.000	15.000	28.234	23.450	12.900

⁶¹ *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, 33-34, Refet Ülgen, a.g.e., 167.

⁶² Eşya piyangolarının düzenleniş hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: *Türk Maarif Cemiyeti Eşya Piyangosu İşleri ve Çalışanları*, İstanbul, Marifet Basımevi, 1938.

⁶³ Türk Maarif Cemiyeti'nin 25 Temmuz günü Büyük Ada yat kulübünde bir balo vereceği hakkında bir haber için bakınız: *Vakit*, 24 Temmuz 1929, 3.

⁶⁴ 17-18 Temmuz 1930 gecesi, beraberinde Makbule Hanım ve Yunus Nadi Bey olduğu halde Yalova'da bulunan Atatürk, Ertuğrul yatıya Büyükaada'ya geldi. Yat kulübündeki Maarif Cemiyeti'nin balosuna katıldı. Sabaha kadar baloda kalıp dans etti, eğlendi. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk*, c.II, (1928-1938), Ankara, 1991, 651.

⁶⁵ Refet Ülgen, a.g.e., 32.

⁶⁶ Refet Ülgen, a.g.e., 34.

Türk Maarif Cemiyeti

Okulların Geliri	-	5.000	7.402	8.631	35.250	36.910
Toplam	26.677	52.647	52.637	117.200	133.195	132.500

SONUÇ

İleri görüşlü bir devlet adamı olan Atatürk'ün eğitimi yaygınlaştırmak için maddi durumu iyi olan vatandaşları bu seferberliğe davet etmesi' akıllıca bir harekettir. Böylece, devlet eğitimi makro ihtiyaçlar için daha fazla kaynak ayırma imkanı bulmuştur. Devrin önde gelen bütün siyasetçi, gazeteci ve diğer aydınlarının üye olduğu veya destek verdiği Türk Maarif Cemiyeti, özellikle ismini Türk Eğitim Derneği olarak değiştirdikten sonra yurt çapında çok olumlu çalışmalar yapmıştır.⁶⁷

İlk genel kongresini 26 Haziran 1931'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa'nın başkanlığında yapan Türk Maarif Cemiyeti'nin 15 kişilik yeni genel merkez heyeti seçilmiştir. 1933 yılı itibarıyla Türk Maarif Cemiyeti Genel Merkez Heyeti şu kişilerden meydana geliyordu: Başkan Nâfi Âtuf, Genel sekreter Refet Ülgen, İkinci Başkan İhsan Paşa, üyeler Kemal ve Ali Haydar Beyler.⁶⁸ 20 Nisan 1935 Cumartesi günü açılan fevkalade kongrede cemiyetin adının ve nizamnamesinin sadeleştirilmesi konusunda verilen tavriler de görüşülmüştür. Giresun Milletvekili İhsan, Van Milletvekili H. Ungan ve Sami Çölgeçen'in bu konuda verdikleri karar de "Cemiyet adının değiştirilmesi ve adının Türk Kültür Yardım Kurumu olması" teklif edilmiştir. Manisa Milletvekili Kâzım Nami Duru'nun, "Türk Kültür Kurumu Türk Maarif Cemiyeti'nin tam karşılığıdır" sözleri üzerine yapılan oylama sonucunda cemiyetin adının "Türk Kültür Kurumu" olarak değiştirilmesi ve nizamnamenin sadeleştirilmesi kabul edilmiştir.⁶⁹ Türk Maarif Cemiyeti yedinci genel kurulu, 8 Haziran 1946'da yapılmış ve cemiyetin adı "Türk Eğitim Derneği" olarak kabul edilmiştir.⁷⁰

Türk Maarif Cemiyeti'nin Türk eğitimine yaptığı büyük hizmetlerin yanı sıra eğitim hayatına kazandırdığı en önemli kurum, Türk Eğitim Derneği Kolejidir. 1938'de temeli atılan lise ertesi eğitim yılında kız ve erkek koleji olarak eğitime başlamıştır. 1951/52 öğretim yılında karma eğitime geçilmiştir.

⁶⁷ Öğrencim Mehmet Erdal Erkaya, bizim danışmanlığımız altında cemiyetin, 8 Haziran 1946'da Türk Eğitim Derneği ismini aldıktan sonra yaptığı çalışmalar hakkında bir bitime tezi hazırlamıştı. (*Türk Maarif Cemiyeti*, Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Manisa, 2002.) Biz bu yazımızda cemiyetin kuruluşunu ve ilk beş yıldaki faaliyetlerini ele aldığımızdan, söz konusu tezin öncesini inceledik.

⁶⁸ *Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu*, s.32.

⁶⁹ *Türk Maarif Cemiyeti Fevkalâde Kongresi (20.4.1935)*, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1935, s.18-19.

⁷⁰ *Türk Eğitim Derneği Haber Bülteni*, sayı:11 (Kasım 2001), s.22.

2003'de 75. Kuruluş yılını kutladığımız Türk Maarif Cemiyeti, Türk Eğitim Derneği adı altında, Türkiye'nin dört bir yanına yayılmış şube ve okullarıyla Türk eğitimine hizmet etmeye devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

A. Gazeteler

Ahenk; 22, 23 Mart 1928,

29 Nisan 1928,

16 Mayıs 1928.

Anadolu; 5 Temmuz 1933,

15, 22, 25, 29 Ağustos 1933,

5 Eylül 1933.

Cumhuriyet; 28 Kânun-ı evvel 1927,

13, 16, 19, 29 Şubat 1928,

13 Mart 1928, 2,

14 Nisan 1928,

23 Mayıs 1928,

16 Şubat 1929.

Hâkimiyet-i Milliye; 28 Kânun-ı evvel 1927,

1,5 Şubat 1928,

9 Haziran 1932.

30 Ağustos 1932, 6.

Hizmet; 13,28 Mart 1928.

Milliyet; 28 Kânun-ı evvel 1927,

1, 3, 5, 16, 20, 27 Şubat 1928,

5, 12, 14 Mart 1928,

11 Mayıs 1928,

14 Haziran 1928,

15 Teşrin-i evvel 1928.

Son Saat; 20 Mart 1928, 1.

Vâkit; 23 Kânun-ı evvel 1927,

1, 5, 9, 20 Şubat 1928,

5 Mart 1928,

4 Nisan 1928,

24 Temmuz 1929,

17 Teşrin-i sâni 1928.

Yeni Asır; 16 Haziran 1931.

B. Kitap ve Makaleler

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, -I-II-, (1906-1938), (4.Bsk.), Ankara, TTK Yay., 1989.

AYTAÇ, Kemal, "Atatürk'ün Eğitim Görüşü", *Atatürkçülük*, (İkinci Kitap),

Genelkurmay Başkanlığı Yayını, İstanbul, 1984, 103-113.

Türk Maarif Cemiyeti

- Cumhurbaşkanı Kamâl Atatürk'ün Yüksek Koruyuculuğu Altında Bulunan Türk Maarif Cemiyeti Ankara İlk ve Ortaokulları*, Ankara, Başvekalet Matbaası, 1935.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu, 18 57 68 3 030 13 01 57 68 3.
- ERKAYA, Mehmet Erdal, *Türk Maarif Cemiyeti*, Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Manisa, 2002.
- ÖYMEN, Hıfzırahman Raşit, "Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi", *Atatürk Konferansları VI*, (1973-1974), Ankara, TTK Yay., 1977, 163-238.
- PALAZOĞLU, Ahmet Bekir, *Başöğretmen Atatürk*, c.II, (1928-1938), Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1991.
- Tarih IV*, İstanbul, Devlet Matbaası 1931.
- TOPRAK, Zafer, "Ankara'nın İlk Özel Koleji 1928-1938", *Toplumsal Tarih*, sayı: 105, (Eylül 2002), 54-57
- TUTSAK, Sadiye, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 2002.
- Türk Eğitim Derneği Haber Bülteni*, sayı: 11 (Kasım 2001)
- Türk Maarif Cemiyeti, Bursa Kız Lisesi ve Mahalli Teşkilatı*, İstanbul, Maarif Bas., 1937.
- Türk Maarif Cemiyeti, Cemiyetin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu, (1928-1933)*, Ankara, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933.
- Türk Maarif Cemiyeti Eşya Piyangosu İşleri ve Çalışanları*, İstanbul, Marifet Basımevi, 1938.
- Türk Maarif Cemiyeti Fevkalâde Kongresi (20.4.1935)*, Ankara, Başvekalet Matbaası, 1935.
- Türk Maarif Cemiyeti İzmir Çalışmaları*, İstanbul, Marifet Basımevi, 1940.
- Türk Maarif Cemiyeti Üçüncü Kurultayı*, İstanbul, Marifet Basımevi, 1939.
- Türk Maarif Cemiyeti Yönetkesinde Bursa Kız Lisesi*, Ankara, Başvekalet Bas., 1935.
- "Türk Maarif Cemiyeti Nizamnâmesi", *Ayın Tarihi*, No:46-47, (Ocak-Şubat 1928), 3017-3019.
- ÜLGEN, Refet, *Türk Maarif Cemiyeti (1928-1940) Çalışmaları ve Yaptıkları Yardımlar*, İstanbul, Marifet Basımevi, 1940,

Mevlüt Çelebi

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records for all transactions. This includes recording the date, amount, and purpose of each entry. Proper record-keeping is essential for financial transparency and accountability.

2. It is also important to ensure that all records are kept in a secure and accessible location. This can be achieved through the use of digital storage solutions or physical filing systems.

3. Regular audits and reviews of the records are necessary to identify any discrepancies or errors. This process helps to ensure the accuracy and integrity of the data. Any issues identified should be addressed promptly and thoroughly.

4. Finally, it is crucial to maintain confidentiality and security of the records. Access should be restricted to authorized personnel only, and appropriate security measures should be implemented to protect the information.

5. In conclusion, maintaining accurate and secure records is a fundamental aspect of good financial management. By following these guidelines, organizations can ensure the reliability and integrity of their financial data, which is essential for informed decision-making and long-term success.

6. The following table provides a summary of the key points discussed in this document:

7. It is important to note that these guidelines are intended to provide a general overview and should be adapted to the specific needs and circumstances of each organization.

8. For further information and resources, please refer to the relevant sections of the document or contact the appropriate department. We are committed to providing the highest quality of service and support to all our stakeholders.